

Aleksandra KOSZAREK-CYRA
Politechnika Częstochowska
Wydział Zarządzania

INICJATYWY EKOLOGICZNE SEKTORA MSP W PAŃSTWACH GRUPY WYSZEHRADZKIEJ

Streszczenie. W artykule scharakteryzowano sektor MSP państw Grupy Wyszehradzkiej – Polski, Czech, Słowacji i Węgier, z uwzględnieniem jego kluczowej roli w osiąganiu celów środowiskowo-klimatycznych Unii Europejskiej i możliwości wzrostu konkurencyjności rynkowej organizacji przez wdrażanie ekoinnowacji. Na podstawie danych wtórnych, opublikowanych przez Portal Otwartych Danych Unii Europejskiej, dokonano analizy inicjatyw prośrodowiskowych, a także ich głównych źródeł akceleracji oraz inhibicji.

Słowa kluczowe: Grupa Wyszehradzka, inicjatywy prośrodowiskowe, MSP.

PRO-ENVIRONMENTAL INITIATIVES OF SMES IN THE VISEGRAD GROUP

Summary. The article characterizes the SME sector of the Visegrad Group – Poland, Czech Republic, Slovakia and Hungary, including its key role in achieving the environmental and climatic objectives of European Union and the possibility of increasing the market competitiveness of organization through the implementation of eco-innovations. Based on the secondary data, provided by The EU Open Data Portal, both the nature of pro-environmental initiatives and their main accelerators and inhibitors have been analyzed.

Keywords: Visegrad Group, pro-environmental initiatives, SME.

1. Wprowadzenie

Grupa Wyszehradzka, czyli tzw. Wyszehradzki Czworokąt lub grupa V4, jest nieformalnym, regionalnym porozumieniem czterech krajów – Czech, Węgier, Polski i Słowacji. Zawiązane zostało ono w lutym 1991 roku, a jego celem miała być wzajemna

pomoc w integracji z instytucjami Europy Zachodniej i wyróżnienie się na tle całego obszaru postkomunistycznego po upadku reżimu [10].

Można stwierdzić, że w latach 90. XX w. gospodarki państw V4 stanęły przed podobnymi problemami. W znaczącym stopniu sposób zarządzania i funkcjonowania przedsiębiorstw różnił się od zachodnioeuropejskich. Dominowały duże przedsiębiorstwa państwowe, pozostałość po gospodarkach centralnie sterowanych. Przedsiębiorstwa małej skali zaczynały się dopiero dynamicznie rozwijać. Dzisiaj struktura gospodarek, pod względem wielkości zakładów, nie odbiega od średniej europejskiej – dominują przedsiębiorstwa sektora MSP. Jednak problemy, które stoją przed przedsiębiorcami w Środkowej Europie są nadal specyficzne dla regionu i mają podobną etiologię.

Obecnie przedstawiciele poszczególnych krajów spotykają się na zasadzie „okrągłego stołu”. Regularne zebrania pozwalają na omówienie bieżących problemów współpracy między państwami, jak również wypracowania wspólnych stanowisk na forum międzynarodowym, w tym m.in. wspólnego podejścia do spraw ochrony środowiska i polityki energetyczno-klimatycznej Unii Europejskiej, obejmującego zagadnienia związane ze wzmocnieniem wysiłków na rzecz osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, z zapobieganiem zmianom klimatu, a także z ochroną przyrody i bioróżnorodności [18].

Biorąc pod uwagę podobną historię rozwoju tych przedsiębiorstw, ich kultury organizacyjnej, a także ewolucji systemów zarządzania, jak również świadomości środowiskowej menedżerów w krajach postkomunistycznych, w niniejszym artykule Autorka podjęła próbę porównania działalności próśrodowiskowej sektora MSP poszczególnych państw V4. Analiza przeprowadzona została na podstawie danych wtórnych, publikowanych przez europejski portal danych, i ma na celu identyfikację determinant oraz kierunków aktywności środowiskowych sektora MSP w poszczególnych krajach Grupy Wyszehradzkiej.

2. Inicjatywy proekologiczne

Wspieranie inicjatyw proekologicznych w krajach Unii Europejskiej jest obecnie ważną częścią unijnej polityki. Państwa członkowskie nie tylko implementują do prawa krajowego środowiskowe dyrektywy unijne, ale tworzą również własne Narodowe Strategie Zrównoważonego Rozwoju (NSZR, ang. *National Sustainable Development Strategies NSDS*). Strategie te obejmują skoordynowane, powtarzalne procesy planowania i działania, zmierzające do osiągnięcia celów gospodarczych, środowiskowych oraz społecznych w sposób zintegrowany i zrównoważony [8]. Jednym z zagadnień zawartych w NSZR jest konieczność prowadzenia działań proekologicznych na wszystkich poziomach organizacji państwa, w tym również w sektorze prywatnych przedsiębiorstw [3].

Wśród krajów grupy V4 Polska była pierwszym, który wprowadził Narodową Strategię Zrównoważonego Rozwoju – w 2000 roku opracowano „Zrównoważoną Strategię Rozwoju dla Polski do roku 2025”. Strategia ta w 2012 roku została zaktualizowana i zintegrowana z innymi dokumentami strategicznymi w ramach Strategii Rozwoju Kraju 2020 [19]. Kolejnym krajem, który opracował NSZR była Słowacja (2001), Czechy wprowadziły ten dokument w 2004 roku (aktualizacja w 2010 roku) [16], ostatnie zrobiły to Węgry – 2007 rok (aktualizacja w 2013 roku) [17]. Wszystkie te dokumenty są strategiami ramowymi, wskazującymi ogólny kierunek rozwoju gospodarek. Niemniej jednak podkreślają one ważność inicjatyw prośrodowiskowych i ekoinnovazione w gospodarce. Ich wprowadzenie zobowiązało również instytucje środowiskowe do tworzenia systemów wsparcia tego typu działań, w tym stworzenia programów współfinansowania ekoinnovazione.

Dzięki ewolucji podejścia do spraw środowiskowych wprowadzanie ekoinnovazione, rozumiane jako rozwój produktów, technologii, usług oraz procesów mających na celu redukcję emisji gazów cieplarnianych, efektywniejszego używania zasobów, promowania recyklingu i innych działań zmniejszających negatywny wpływ na środowisko, postrzegane jest dzisiaj nie tylko jako konieczność ze względu na ochronę przyrody, ale również jako szansa na zwiększenie konkurencyjności gospodarki unijnej w obliczu rosnącego popytu na ekousługi i ekoпродукty. Szacuje się, że już dzisiaj tworzą one ok. 2,5% PKB UE [15].

3. Sektor MSP w państwach V4

Obecnie podkreśla się, że aby osiągnąć cele środowiskowe UE oraz zwiększyć konkurencyjność unijnej gospodarki, ekoinnovazione nie powinny być tylko domeną dużych organizacji, ale przede wszystkim należy wprowadzać je w małych i średnich przedsiębiorstwach.

W krajach Grupy V4, podobnie jak w całej Unii Europejskiej, przedsiębiorstwa sektora MSP stanowią zdecydowaną większość wśród podmiotów gospodarczych. Odgrywają one istotną rolę zarówno ze względów ekonomicznych, stanowiąc kręgosłup gospodarki, jak i ze względów społecznych, w odniesieniu do miejsc pracy, które tworzą.

We wszystkich krajach Grupy stanowią one ponad 99% przedsiębiorstw. Z danych zawartych w rocznych sprawozdaniach Small Business Act (SBA) Fact Sheet¹ wynika, że liczba organizacji MSP w V4 wynosi prawie 3,5 mln. Zatrudniają one niecałe 11mln osób, co stanowi ok. 70% zatrudnionych w przedsiębiorstwach niefinansowych. Generują również wartość dodaną na poziomie 180 mld EUR rocznie², co ilustruje tabela 1.

¹ http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review/index_en.htm.

² Dane podają na podstawie 2015 SBA Fact Sheet.

Tabela 1

Charakterystyka sektora MSP w państwach Grupy Wyszehradzkiej – 2014 rok³

	Liczba MSP	Udział w ogólnej liczbie przedsiębiorstw	Liczba zatrudnionych	Udział w ogólnej liczbie zatrudnionych w przedsiębiorstwach	Tworzona wartość dodana w mld EUR	Udział w ogólnej wartości dodanej tworzonej przez przedsiębiorstwa
Polska	1 517 028	99,8%	5 689 824	67,8%	92	50,5%
Czechy	994 142	99,9%	2 428 659	69,6%	45	55,5%
Węgry	506 677	99,8%	1 709 918	69,8%	26	53,6%
Słowacja	390 936	99,9%	1 001 470	70,7%	20	61,2%
Łącznie	3 408 783		10 829 871		183	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [12].

Dominująca rola sektora sprawia, że kluczowy jest również jego wpływ na środowisko naturalne. Wprawdzie presja środowiskowa pojedynczej organizacji MSP jest zwykle minimalna, ale skumulowane oddziaływanie całego sektora powoduje, że konieczne staje się podejmowanie inicjatyw prośrodowiskowych nawet w najmniejszych podmiotach [4].

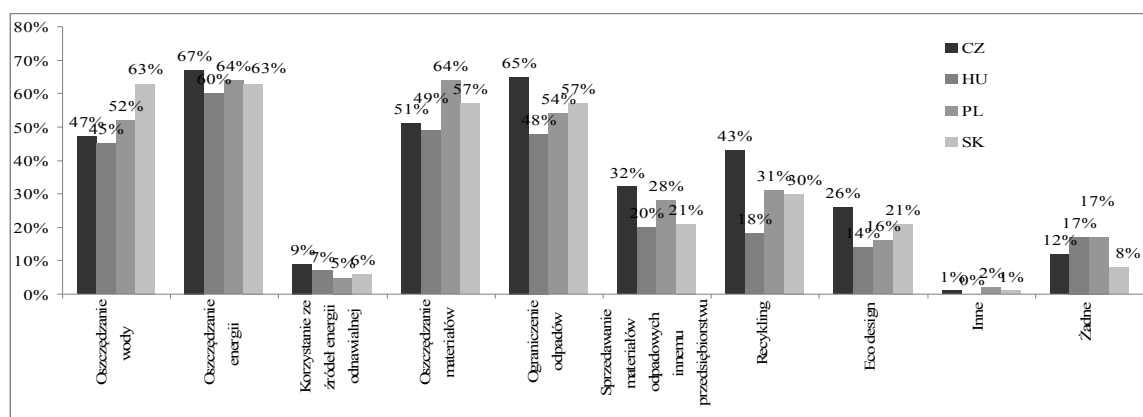
Trzeba przy tym zaznaczyć, że działania proekologiczne w przedsiębiorstwach sektora MSP nie mogą być tożsame z tymi przeprowadzanymi przez większe organizacje czy korporacje międzynarodowe. Wynika to zarówno z ich struktury organizacyjnej, jak i dostępności zasobów [1; 11].

Na decyzję o podjęciu działań proekologicznych wpływa wiele czynników, pochodzących zarówno z wnętrza organizacji, jak i z jej otoczenia. Bardzo często w podmiotach sektora MSP decyzje o tego typu aktywności podejmuje właściciel bądź dyrektor, tak więc to od jego przekonań oraz świadomości ekologicznej najczęściej zależy koncepcja, jaką przyjmie przedsiębiorstwo w działaniach związanych z ochroną środowiska. Można stwierdzić, że głównymi determinantami (unikalnymi działalności proekologicznej w porównaniu do dużych przedsiębiorstw) są konwergencja działalności proekologicznych i redukcja podstawowych kosztów operacyjnych – obejmuje ona przykładowo zmniejszenie kosztów, związane z redukcją zapotrzebowania na czynniki produkcji, takie jak energia czy surowce [5].

³ Dane szacunkowe na 2014 rok, opracowane przez DIW Econ na podstawie danych z lat 2008-2012, pochodzących z bazy danych statystyk strukturalnych, dotyczących przedsiębiorstw (Eurostat). Dane obejmują „sektor przedsiębiorstw niefinansowych”, na który składają się przemysł, budownictwo, handel i usługi (NACE Rev. 2 sekcje B-J, L, M i N), ale nie obejmują przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa i usług o charakterze nierynkowym, takich jak usługi edukacyjne i zdrowotne.

4. Działania prośrodowiskowe sektora MSP w grupie V4

Opierając się na danych pochodzących z badania Flash Eurobarometer 426: SMEs, resource efficiency and green markets, publikowanych przez Portal Otwartych Danych Unii Europejskiej⁴, można stwierdzić, że wśród przedsiębiorców sektora MSP w państwach V4 najczęściej podejmowane są działania związane z oszczędzaniem energii, wody, materiałów i ograniczeniem odpadów. Przedsiębiorcy najrzadziej inwestują w źródła energii odnawialnej.

Rys. 1. Inicjatywy prośrodowiskowe podejmowane przez przedsiębiorstwa sektora MSP w V4⁵

Fig. 1. Pro-environment initiatives taken by the companies of the SME sector in the V4 countries

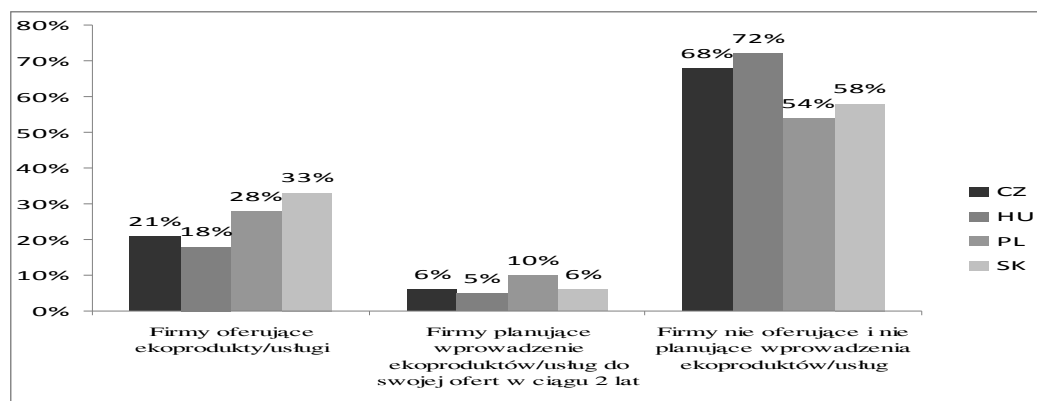
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Flash Eurobarometer 426 database.

Porównując sytuację w poszczególnych krajach, można zauważyć, że przedsiębiorcy z Czech znacznie częściej od pozostałych podejmują inicjatywy związane z ograniczeniem ilości odpadów, a co za tym idzie z recyklingiem i sprzedawaniem materiałów odpadowych. Słowacy chętniej podejmują inicjatywy mające na celu ograniczenie zużycia wody, natomiast w polskich przedsiębiorstwach z większą intensywnością wprowadza się innowacje mające zredukować materiałochłonność. Jak wskazuje powyższy wykres w węgierskich MSP działania proekologiczne wszystkich typów podejmowane są najrzadziej.

Mimo że najwyższy odsetek ankietowanych wskazujących na podejmowanie inicjatyw związanych z projektowaniem produktów, które można łatwiej konserwować, naprawiać lub ponownie wykorzystywać (ecodesign), występuje w Czechach (26%), nie przekłada się on jednak na odsetek firm oferujących ekousługi czy produkty w tym kraju, takie bowiem zadeklarowało 21% przedsiębiorstw – o 11 punktów procentowych mniej niż w przypadku przedsiębiorstw słowackich (rys. 2).

⁴ Badanie przeprowadzone na zlecenie Dyrekcji Generalnej ds. Rynku Wewnętrznego, Przemysłu, Przedsiębiorczości i MSP, Komisji Europejskiej, w 28 krajach UE przez TNS Political & Social network w dniach między 1 a 18 września 2015. Źródło danych: Flash Eurobarometer 426 database, dostępne na: https://open-data.europa.eu/pl/data/dataset/S2088_426_ENG.

⁵ Ecodesign – rozumiany jako projektowanie produktów, które można łatwiej konserwować, naprawiać lub ponownie wykorzystywać.

Rys. 2. Odsetek firm MSP oferujących ekoprodukty/ekousługi

Fig. 2. Percentage of SME companies offering eco products / eco services

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Flash Eurobarometer 426 database.

Z porównania odsetka ankietowanych (tab. 2), którzy deklarowali oferowanie ekoproduktów/usług z wynikiem analogicznego badania, przeprowadzonego w 2013 roku⁶ wynika, że liczba takowych nie zwiększyła się znacząco w ciągu ostatnich dwóch lat. Przyczyną mogą być sami przedsiębiorcy, którzy nie dostrzegają zapotrzebowania i możliwości zwiększenia konkurencyjności swojej organizacji na rynku przez wprowadzenie tego typu oferty. Jednocześnie trzeba zaznaczyć znaczący spadek węgierskich firm, które decydują się na wprowadzenie ekoproduktów do swojej oferty.

Tabela 2

Porównanie odsetka firm oferujących ekoprodukty/usługi w 2015 roku z 2013 rokiem

	CZ	HU	PL	SK
	zmiana w stosunku do 2013 roku			
Firmy oferujące ekoprodukty/usługi	-1%	-8%	2%	1%
Firmy planujące wprowadzenie ekoproduktów/usług do swojej ofert w ciągu 2 lat	2%	-8%	-2%	-2%
Firmy nieoferujące i nieplanujące wprowadzenia ekoproduktów/usług	3%	10%	1%	2%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Flash Eurobarometer 426 database i Flash Eurobarometer 381 database.

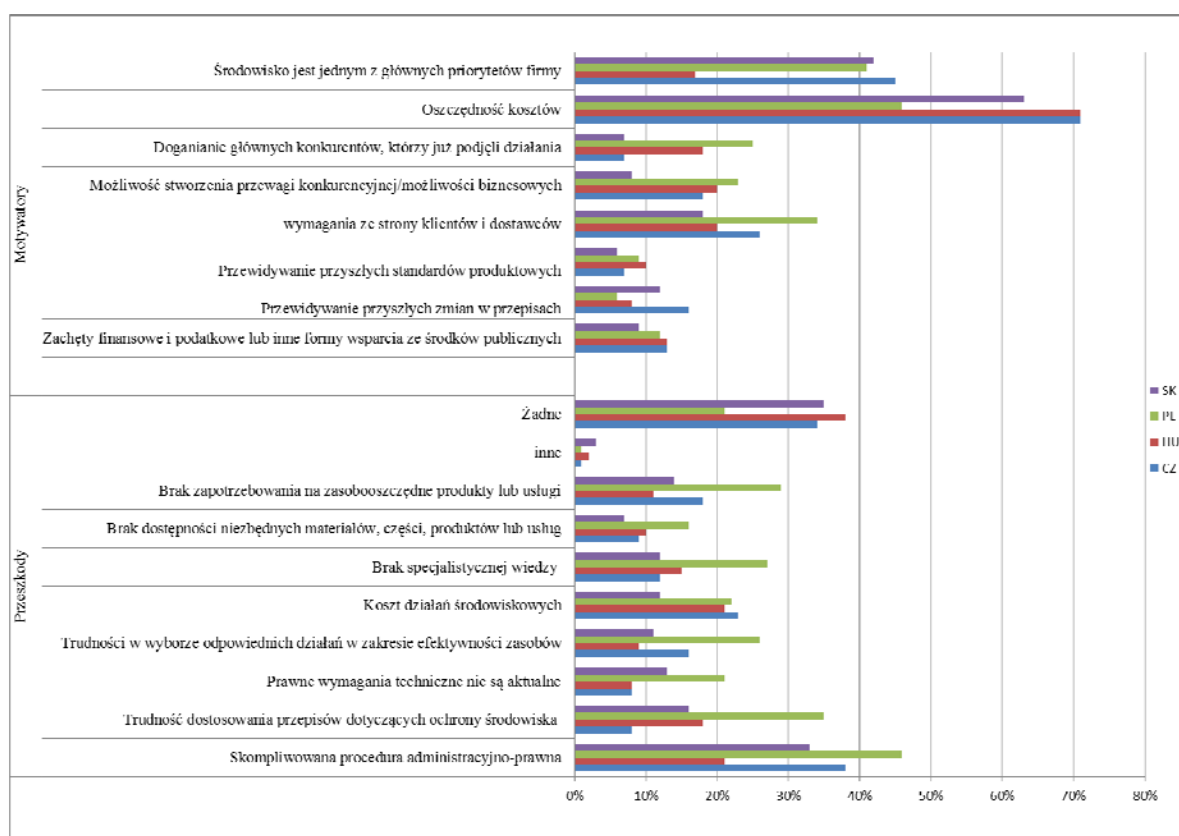
Po analizie działań prośrodowiskowych stwierdzono, że prowadzone przez przedsiębiorstwa inicjatywy są niskonakładowe, a stosunkowo duży odsetek firm (ok. 30%) przyznaje, że w ostatnich latach nie poniosły one żadnych nakładów związanych z aktywnością środowiskową.

Nakłady poniżej 5% rocznego obrotu deklaruje ok. 80% przedsiębiorstw w Czechach, na Węgrzech i w Polsce oraz ok. 70% na Słowacji, natomiast inicjatywy bardziej kapitałochłonne częściej niż w pozostałych krajach V4 podejmowane są przez polskich przedsiębiorców. Warto również dodać, że, jak wskazują ankietowani, źródłem finansowania

⁶ Flash Eurobarometer 381 database, źródło: https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S1086_381.

są najczęściej środki własne organizacji, ze wsparcia zewnętrznego w postaci pożyczek, kredytów czy dotacji; korzysta z nich ok. 10% badanych.

Analizując determinanty, które warunkują przeprowadzenie działań środowiskowych, można stwierdzić, że czynnikiem stymulującym jest najczęściej chęć minimalizacji kosztów. Niemniej jednak odsetek ankietowanych, którzy wskazali ten motywator wśród polskich przedsiębiorców, jest znacznie niższy niż w pozostałych państwach V4 (46% w Polsce vs 71% w Czechach i na Węgrzech oraz 63% na Słowacji). Drugi motywator co do ważności to uznanie ochrony środowiska za jeden z priorytetów organizacji. Odsetek ankietowanych, którzy wskazali ten powód podejmowania działań prośrodowiskowych, sięga powyżej 45% w Polsce, Czechach i na Słowacji, wśród przedsiębiorców węgierskich ten stymulator wskazuje znacznie mniej respondentów (17%). W ocenie reprezentantów polskiego MSP znaczącą rolę odgrywa również konieczność sprostania wymaganiom klientów (34%) i doganiania konkurentów, którzy wprowadzili już eko-innowacje (25%), natomiast Czesi oraz Słowacy częściej od pozostałych dwóch grup respondentów wskazywali jako istotne przewidywanie zmian w przepisach prawnych.

Rys. 3. Motywatory i inhibitory działań proekologicznych

Fig. 3. Motivators and inhibitors of environmental actions

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Flash Eurobarometer 426 database.

Wśród barier z jakimi mieli styczność ankietowani przy realizacji działań, często wymieniane są skomplikowane procedury administracyjno-prawne – ponad 30% respondentów w Czechach i na Słowacji oraz aż 46% ankietowanych w Polsce wskazało ten

inhibitor. Jako przeszkodę często wskazywano także koszty działań prośrodowiskowych – ponad 20% przedsiębiorców w Polsce, Czechach i na Węgrzech oraz 12% na Słowacji. Polscy przedsiębiorcy znacznie częściej od pozostałych reprezentantów sektora MSP w V4 zwracali uwagę na brak popytu na zasobooszczędne produkty i usługi, brak specjalistycznej wiedzy czy trudność dostosowania działań organizacji do przepisów środowiskowych.

Ciekawy jest fakt, że w większości państw ponad 1/3 ankietowanych wskazała, że nie napotkała żadnych barier przy przeprowadzaniu działań prośrodowiskowych. Tylko w Polsce odsetek ten jest najniższy i kształtuje się na poziomie nieco wyższym niż 20% respondentów.

5. Podsumowanie

Podsumowując, można stwierdzić, że przedsiębiorcy sektora MSP grupy V4 coraz częściej podejmują inicjatywy prośrodowiskowe, niemniej jednak charakter działań nieznacznie różni się w poszczególnych krajach. Wśród tej grupy najmniej działań deklarują podmioty węgierskie, odsetek ankietowanych wskazujący podjęcie aktywności jest najniższy we wszystkich typach badanych ekoinnowacji, poza korzystaniem z OZE, w którym najslabiej wypadają przedsiębiorstwa polskie. Można również stwierdzić, że przedsiębiorcy sektora nie dostrzegają jeszcze możliwości osiągnięcia przewagi konkurencyjnej dzięki wprowadzeniu do oferty ekoproduktów czy usług. Ponad połowa ankietowanych w Polsce i na Słowacji wskazuje, że nie zamierza umieścić ich w swojej ofercie, w Czechach i na Węgrzech odsetek ten jest jeszcze wyższy – ok. 70%.

To ciekawe, że możliwość redukcji kosztów jest głównym determinantem podejmowania działań we wszystkich krajach i jest zarówno akceleratorem – w wymiarze ograniczenia kosztów działalności bieżącej, jak i inhibitorem ekoinnowacji – wskazywane jako zbyt duże obciążenie finansowe dla przedsiębiorstw sektora MSP oraz jako inwestycja o długim okresie zwrotu nakładów.

Bibliografia

1. Bos-Brouwers H.: Corporate sustainability and innovation in SMEs: evidence of themes and activities in practice. "Business Strategy and the Environment" 19(7), p. 417-435. DOI: 10.1002/bse.652, 2010.
2. Flash Eurobarometer 426 database, dostępne na:
https://open-data.europa.eu/pl/data/dataset/S2088_426_ENG.

3. Kis-Orloczki M.: National Sustainable Development Strategies in the Visegrad Four, materiały pokonferencyjne Electronic International Interdisciplinary Conference, sekcja Economy and Business Economics, Banking, Financial 160 – 163, dostępne na: <http://eiic.cz/archive/?vid=1&aid=3&kid=20301-61&q=f1>.
4. Koszarek-Cyra A.: Ecological Practices As An Element Of The Environmental Management Of Polish. Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej, Zarządzanie, nr 21, s. 189-200. Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2016. DOI: 10.17512/ZNPCZ.2016.1.19.
5. Kucęba R., Jedrzejczyk W.: Barriers, Determinants, Financial Support Mechanisms in Green SME. “Areas'Club of Economics in Miskolc' TMP”, Vol. 11, No. 2, p. 23-30 2015. DOI: <http://dx.doi.org/10.18096/TMP.2015.02.03>.
6. Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky.
7. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia.
8. Pisano U., Lepuschitz K., Berger G.: National Sustainable Development Strategies in Europe 2013 – Taking stock and exploring new developments. ESDN Quarterly Report N°29 July 2013. Retrieved: August 2014. Dostępne na: http://www.sd-network.eu/?k=quarterly%20reports&report_id=29.
9. Rámec programů udržitelné spotřeby a výroby.
10. Raport polskiego przewodnictwa w Grupie Wyszehradzkiej. Warszawa 2013.
11. Sinha P., Akoorie M.: Sustainable environmental practices in the New Zealand wine industry: an analysis of perceived institutional pressures and the role of exports. *Journal of Asia-Pacific Business* 11(1), 2010, p. 50-74. DOI: 10.1080/10599230903520186.
12. SBA Fact Sheet: Poland, Hungary, Slovakia, Czech Republic 2015. Dostępne na: http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review/index_en.htm [22.06.2016].
13. Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky.
14. <http://www.esdn.eu/>
15. http://ec.europa.eu/environment/eco-innovation/discover/programme/index_en.htm.
16. http://www.mzp.cz/en/sustainable_development_at_the_national_level.
17. <http://www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/National%20Framework%20Strategy%20on%20Sustainable%20Development.pdf>.
18. <https://www.mos.gov.pl/kalendarz/szczegoly/news/spotkanie-ministrow-srodowiska-v4-2/> dost. 14.06.2016.
19. <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/strategia-rozwoju-kraju/>.

Abstract

The article characterizes the SME sector of the Visegrad Group - Poland, Czech Republic, Slovakia and Hungary, including its key role in achieving the environmental and climatic objectives of European Union and the possibility of increasing the market competitiveness of organization through the implementation of eco-innovations.

We conclude that the entrepreneurs of the SME sector V4 increasingly take the initiative, pro-environment but nevertheless nature of the operation is slightly different in different countries. Among this group of least action to declare the Hungarian entities, the percentage of respondents indicating undertake activity is the lowest in all types studied eco-innovation, apart from the use of renewable energy, in which the least fall Polish companies. You may also find that business operators do not yet grasp opportunities to achieve competitive advantage through the introduction of their eco-products and services. More than half of respondents in Poland and Slovakia shows that it does not intend to put them in its offer, the Czech Republic and Hungary, the proportion is even higher - approx. 70%.